

Меміш О. М.

ORCID: 0000-0003-1838-4877

кандидатка історичних наук,

старша викладачка кафедри археології

та спеціальних галузей історичної науки

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

МАЛА БАТЬКІВЩИНА АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО НА СТОРОЖІ ПАМ'ЯТІ ПРО СВОГО СИНА

Ключові слова: Шевченків край, Звенигородщина, Близький Схід, Середній Схід, східна поезія, ЮНЕСКО.

Постать Агатангела Кримського – всесвітньо відомого ученого-поліглота, фундатора української орієнталістики і найвизначнішого представника не тільки української, а й колишньої імперської школи сходознавців, тюрколога, поета і прозаїка, критика, літературознавця, мовознавця, культурно-громадського діяча – міцно увійшла у свідомість найширших верств української інтелігентної громадськості, а надто у Шевченковому краї на Звенигородщині.

Агатангел Кримський творив епіцентр сходознавства в нашій географії, у нашій частині континенту, а не периферію, вивівши українську орієнталістику на передові рубежі світової науки. Слід при цьому зазначити, що коло дослідницьких інтересів А. Кримського у всьому, що стосувалося проблематики Близького та Середнього Сходу, було дуже й дуже широке – від текстологічного дослідження стародавніх історичних джерел до аналізу стилістичних особливостей поетичних творів східних поетів, як-от Омар Хаям Сааді, Фірдоусі, Юнус Емре та інші [1].

За свої наукові досягнення, визначні як за злетом наукового аналізу, так і за обсягом роботи над джерелами, накопичення та переосмисленням численних фактологічних матеріалів, він заслужено посів почесне місце в топ-100 найвизначніших світових учених, укладеному ЮНЕСКО.

2021 рік став роком Агатангела Кримського не лише на Черкащині, а й у всій Україні, оскільки 15 січня 2021 року українська наукова спільнота відзначала 150-ту річницю з дня народження видатного українського вченого, який належить до когорти найвизначніших світових інтелектуалів. Цій події було приурочено численні наукові заходи та громадські акції не лише в Україні, а й за її межами, зокрема в Туреччині. Наприклад, Посольством України в Республіці Туреччині

було проведено низку заходів, присвячених 150-річчю з дня народження визначного вченого, а також турецький культурний центр – Інститут імені Юнуса Емре в м. Києві широко відзначав вищезгадану річницю багатьма культурними акціями.

Слід також зазначити, що за ініціативою Посольства України в Республіці Туреччині, зокрема Андрія Сибіги, який був на той час Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Туреччині, владою м. Анкари було погоджено надати ім'я Агатангела Кримського вулиці, на якій розташоване Посольство України [2].

Як відомо, А. Ю. Кримський народився в 1871 році в місті Володимирі Волинської губернії, але, коли йому не було й року, батьки – Аглаїда Матвіївна та Юхим Степанович із родиною переїхали до повітового містечка Звенигородки Київської губернії (нині – районний центр Черкаської області), яке і стало для нього другою батьківщиною. І куди б надалі доля не закидала А. Кримського, у яких тільки чужоземних краях не бував, він ніколи не забував про Звенигородку, у якій прожив найпам'ятніші роки свого життя [3, с. 6–11].

Варто наголосити, що, будучи зануреним у глибокі пласти досліджень східної історії, філології, етнології, фольклористики, Агатангел Кримський водночас не обійшов своєю увагою простори Шевченкового краю. Ба більше, як про палку любов до рідного краю, так і про незламний патріотичний дух одного з фундаторів Української академії наук у 1918 році свідчить те, що ця робота проводилася ним в умовах, коли в Україні було розгорнуто шалений терор проти всіх свідомих носіїв українського національного духу. В умовах початку терористичної кампанії суцільної колективізації більшовики прагнули заглушити будь-які вияви українського національного духу. А надто на Звенигородщині – батьківщині великого сина України Т. Шевченка – краї, де зародилося, зміцніло та набуло всебічної підтримки Вільне козацтво, яке поряд із Холодним Яром стало одним із найяскравіших прикладів відданості ідеям української державності в роки Української національної революції (1917–1921 рр.). У час, коли до Сибіру та на Крайню Північ, із тієї ж Звенигородки, відправлялися незчисленні теплушки з репресованими селянськими родинами, займатися дослідженнями проблем української етнографії, етнології, фольклористики було вкрай небезпечно. Небезпечно було навіть просто цікавитися цими проблемами. Однак, незважаючи на загрозу репресій, які зримо оточували його та його ближніх, мужній дослідник-патріот відвідав десятки сіл на Звенигородщині, прагнучи найбільш повно та об'єктивно відтворити національний характер життя довоколишніх громад.

Власне Агатангел Кримський і заснував на Звенигородщині широкий краєзнавчий рух, надавши йому ґрунтовної та наукової довершеності.

Свідченням цього є підготовлена до друку в 1930 році праця академіка “Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного. З географічною мапою та малюнками”, що є унікальною працею з погляду краєзнавства [4]. Проте, на жаль, ця ґрунтовна праця зберігалася у формі рукопису і довгий час не була відома широким верствам громадськості. Лише у 2009 році завдяки ініціативі голови Черкаської обласної державної адміністрації Олександра Черевка (нині – ректор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького) книгу відтворено з авторського макета і віддруковано масовим тиражем у гарному художньому оформленні. Численні примірники цього цінного видання передано до бібліотек, шкіл, будинків культури Черкащини [5].

Переїзд родини Кримських до Звенигородки ознаменувався для повітового містечка незвичайною новацією – Юхим Степанович, батько Агатангела Кримського, відкрив у 1881 році першу приватну публічну бібліотеку, книгозбірня якої на 1889 рік складалася з 2016 томів [5], а ще через вісім років – із 2636 томів. Свою бібліотеку в 1899 році Ю. С. Кримський передав у дарунок місту [3, с. 9]. Сьогодні Звенигородська районна публічна бібліотека має ім'я Ю. С. Кримського [5].

Нині в місті Звенигородці розташована пам'ятка культурної спадщини національного значення – будинок, у якому проживала родина Кримських [3, с. 6].

Будинок Кримських є унікальним об'єктом і внесений постановою уряду України від 3 вересня 2009 року до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [6, с. 32]. Будинок було збудовано в 1872 році на тодішній вулиці Продольній (нині – Кримського) батьком Агатангела Кримського, який був учителем у місті Звенигородці. Будівництво здійснювалося на кошти, які він отримав як гонорар за написаний ним підручник з географії. У 1907 році частину будинку було передано у спадок Агатангелу.

З 1944 року, після звільнення Звенигородки від нацистів, 10 кімнат будинку використовувалися міською владою як житловий фонд. На той час там проживали Олександра Каштанова, яка опікувалася названим сином Агатангела Кримського – Миколою Кримським, сестра академіка Марія, а згодом і брат Юхим. Варто зазначити, що період використання будинку як житлового був досить довгий. Зокрема, у 1984 році в ньому проживало ще п'ять родин. Хоча на початку 1970-х років громадськість міста й порушувала питання про створення в будинку музею та в 1973 році навіть було ухвалено рішення облвиконкому про взяття приміщення під охорону, проте, на жаль, ситуація не змінилася в позитивний бік – будинок і далі перебував у незадовільному стані та занепадав.

У 1991 році будинок придбало Українське товариство охорони пам'яток історії і культури й нарешті мешканців повністю відселили. Потім будинок був переданий на баланс новоствореного Інституту сходознавства Національної академії наук України, який очолив Омелян Прицак – учень Агатангела Кримського, широковідомий вчений-сходознавець зі світовим ім'ям. Спочатку справа з відбудови будинку зрушилася з місця (розпочалися роботи з будівництва і реконструкції), але на кінець 1990-х років, на жаль, зовсім згасла [6, с. 33].

Сьогодні ініціативу щодо приведення в належний стан меморіального будинку родини Кримських і відкриття в ньому музею взяла на себе звенигородська громадська організація “Пам'ять жива” (голова Юрій Лисогор) [6, с. 34].

Водночас члени організації з метою належного увічнення пам'яті славетного земляка облаштували місце поховання та встановили хрести на могилі батька А. Кримського Юхима Степановича Кримського, матері Аделаїди Матвіївни Кримської, брата Юхима і сестри Марії. Також на в'їзді в місто з боку Лисянки встановлено пам'ятну стелу, присвячену Агатангелу Кримському, та інформаційний білборд, який розмістили в самому райцентрі [7].

Також слід приділити окрему увагу Звенигородському краєзнавчому музею, де зберігається багато матеріалів про родину Кримських і є навіть окремий музейний зал. Там експонуються фото, документи, особисті речі, зокрема художня картина “А. Ю. Кримський зі своїм учнем” (авторка О. Титова) та портрет Агатангела Кримського (автор В. Сірий, 1971 р.). У вітрині серед книг ученого можна побачити різьблений із дерева бюст А. Кримського, виконаний до 100-річчя з дня його народження (автор І. Ведеречко). У фондах музею багато тасмниць про родинні реліквії, призбирані співробітниками музею по околицях та за межами Звенигородського району [3, с. 17–18].

Підбиваючи підсумки, з гордістю можемо сказати, що життєва і творча доля Агатангела Юхимовича Кримського, а також його родини нерозривно пов'язана з Черкащиною, зокрема зі Звенигородщиною, що високо цінує місцева громада і докладає неабияких зусиль, щоб пам'ять про всесвітньо відомого вченого жила і передавалася нащадкам.

Література:

1. Сандригось Н. Агатангел Кримський. 11 листопада 2021. URL: <https://telegra.ph/Ahatanhel-Krymsky-11-11>
2. В Анкарі з'являється Український парк і вулиця Агатангела Кримського. 25 травня 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3252023-v-ankari-zavlatsa-ukrainskij-park-i-vulica-ahatangelakrimsko.html>

3. Наріжна О. Звенигородщина – осердя роду Агатангела Кримського // Пам'ять. Краєзнавчий часопис Звенигородщини. 2021. № 1. С. 6–18.

4. Лугова О. С. Народознавча діяльність Агатангела Кримського : автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.05. Київ, 2013. 20 с.

5. Мельниченко В. М. Цей день в історії Черкащини: Агатангел Кримський. URL: <https://cdu.edu.ua/news/tsei-den-v-istorii-cherkashchyny-ahatanhel-krumskiy.html>

6. Комаренко О. Меморіальний будинок Агатангела Кримського – мовчазний докір нащадкам // Пам'ять. Краєзнавчий часопис Звенигородщини. 2021. № 1. С. 32–34.

7. Кирей Р. Малиновий дзвін Звенигори // Урядовий кур'єр. 2021. 23 січня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/malinovij-dzvin-zvenigori/>

УДК 94(929) Крип'якевич/Кримський"19"
DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-105>

Мороз І. М.

ORCID: 0000-0001-6392-3249

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії світового українства

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ДО ІСТОРІЇ ВЗАЄМИН І. КРИП'ЯКЕВИЧА З А. КРИМСЬКИМ

Ключові слова: І. Крип'якевич, А. Кримський, О. Прицак, Лазаревський інститут східних мов, українська громада в Москві, український національний рух.

Одному з найяскравіших представників львівської історичної школи М. Грушевського академіку І. Крип'якевичу пощастило бути особисто знайомим і спілкуватися з плеядою світил української науки. Серед них був і корифей українського сходознавства, поліглот Агатангел Юхимович Кримський.

Молодий дослідник і вже знаний у світі потужний науковець зустрілись у грудні 1910 р. в Москві за часів столипінської реакції.

А. Кримський, який через брак сходознавчих навчальних закладів в Україні вимушений був навчатись у Москві (1889–1892 рр. – Лазаревський інститут східних мов, 1892–1896 рр. – історико-філологічний факультет Московського університету), згодом сам став викладачем Лазаревського інституту (з 1898 р. як доцент, а в 1900–1918 роках